

ÉVFORDULÓK

Mocsáry Antalra emlékezve

A 250 éve született Mocsáry Antal nevét négykötetes monográfiája tette ismertté, amelynek címe: *Nemes Nógrád megyének historiai, geographiai és statistikai esmeretése*. Ő maga adta ki 1826-ban a tudományos színvonalú, történeti forrásértékű, nyelvében és szemléletében a korát hűen tükröző és egyben azon túlmutató művet. Mocsáry Antalnak saját korában és a történetírásban betöltött szerepe elvitathatatlan. Munkájának az elmúlt évszázadok megyei monográfiái sorában (Radványi Ferenc, Bél Mátyás, Nagy Iván, Borovszky Samu) feltétlenül helye van.

A történész példaképek megválasztásában is igényes volt, monográfiájának szellemi atyjai ugyanis Bél Mátyás és Bod Péter. Nagy értéke a műnek adatgazdagsága, s hogy széleskörű kutatómunkára, forrásanyagra épül. Sorra veszi Nógrád vármegye járásait, azok településeit, s mindent leír róluk, amit csak leírni lehet: lakosok száma, vallása, földesúr, iskolamester, események stb. De ugyanilyen gazdag a várak bemutatása és a hadiesemények ábrázolása is. Elénk tárja az akkori életet, a megye lakóinak nemzetiségi megoszlását, nyelvi hovatartozását, felsorolja Nógrád egykori tisztségviselőit, nevezetes mozzanatait, fordulatait. Említi a hiányosságokat – nincs főiskola, közkönyvtár, nyomda, üzem stb. –, s szóvá teszi, milyen pazarló életmódot folytat a megye nemesi ifjúsága. Emberi sorsok, jellemek villannak fel tolla nyomán. Magyarul ír, világosan és szép stílusban, ami önmagában is figyelemre méltó, kortörténeti jelentőségű, mivel ezzel a nyelvújítás programja és barátja, Kazinczy Ferenc célkitűzései, törekvései mellett tett hitet. Felidézi eközben a korszak beszéd- és társalgási stílusát, színesen mesél el olyan eseményeket, melyeknek maga is részese volt, előadásába bele-beleszó egy-egy anekdotát. Nagy érdeme művének az is, hogy feledésbe merült helyneveket mentett meg az utókor számára.

Figyelmet érdemlő a kötet illusztrációs anyaga is. A családfa- és címerrajzok, a tájakról, városokról készült metszetek nélkül szegényebbek lennének ismereteink. Az utóbbi Lányi Sámuelnak, a kékkői uradalom földmérőjének tehetségét dicsélni. Akinek rajzaiból a korszak egyik neves pesti művésze, Lehnhardt Sámuel készített rézmetszeteket. Ma is olvasható Mocsáry Antal munkája, mivel az hasonló kiadásban jó két évtizede napvilágot látott. A kétkötetes művet az 1980-as évek elején ezer példányban kiadta a Nógrád Megyei Múzeumok Igazgatósága a szécsenyi II. Rákóczi Ferenc Termelőszövetkezet anyagi támogatásával. Szép kivitele és előállítású a kecskeméti Petőfi Nyomdát dícséri.

A nevezetes évfordulón szólnunk kell arról is, hogy Mocsáry Antal jelentősnek ítéltető szépirói és nyelvészeti alkotásokat is örökölni hagyott. Több verse megjelent nyomtatásban: „A tisztelt barátság”, „Egy római történet”, „A Vág vizének áradása” című, többek között. Nyelvészeti munkásságát tekintve pedig fontos értéként tarthatjuk számon „A cs és a cz vagy inkább „Ts” és „Tz” lenne a magyar nyelvnek helyesebb írásmódja?” című dolgozatát.

Lírai alkotásait ő maga sem tartotta túl sokra, attól viszont nem zárkózott el, hogy azok megjelenhessenek. Időnként és feltehetőleg mások biztatására adta közre őket. Saját kedvtelésére verselgetett.

Verseket fabrikáló táblabíró – ez bizony egyedülálló Nógrádban.

Mocsáry Antal Nógrád megye egyik legrégebbi nemesi családjából származott, amelynek eredetéről, sajnos, nem sokat tudunk. Elsősorban azért, mert abban a legilletékesebb, maga Mocsáry Antal monográfiájában csak keveset árul el róla. Csupán a XII. századig megy vissza az ismertetésben, amikor már viszonylag rangos a familia. „Aki ezen munkájában csak sejteni hagyta a XII. századig felterjedését, de adatokat – ebben káros szerénységénél fogva – elhallgatta” – írta Nagy Iván a neves nógrádi történész.

Vajon miért a nagyfokú „szerénység”, miért az „elhallgatás”? – Jó lenne tudni az okát.

A család Mocsáry Antal születésének idejére a módosabb középnemesi familiák közé emelkedett Nógrádban. Megelőzően voltak közöttük végvári katonák, Rákóczi seregében harcoló kurucok, részesei a szabadságküzdelmeknek. A XVIII. század elejétől viszont már császárhű magatartás jellemzi a Mocsáryakat.

A tudós és szépíró Mocsáry Antalt is. Az általa leírtakból tudjuk, hogy számára a fennálló társadalmi és politikai rendszer, amelybe beleszületett, és amelyben leélte életét, „végleges”, stabil és megváltoztathatatlan. A fejlődést csak ennek keretei között tudta elképzelni.

Mocsáry Antal élete és pályája hagyományosnak mondható, egy ideig nem különbözik nemesi társasaitól. Csak később, életének utolsó szakaszában tér el attól. Bozókón (Hont megye) született 1757. szeptember 18-án, más források szerint szeptember 17-én. Negyedik fia volt VI. Balázsnak, aki cs. királyi kapitány volt. Anyja Peták Franciska (1735–1795). Két bátyja katona, Péter a Károlyi-czredben hadnagy, később ezredes; Lajos ugyanott kapitány. Mocsáry Antal nem volt katona, – ily módon nem szolgálta a császárt –, de híve volt az uralkodónak élete végéig.

„Eleinte közpályán forog”, írták róla. Aljegyző Nógrád megyében, majd 1790. április 20-ától a szécsényi járásban főszolgabíró. 1800-ban főbíztos, 1804-ben Heves, 1820-ban Nógrád megyei táblabíró. Voltak birtokai Lapujtón, Kiskotroczón, Nagyfalun, Felső-Polajtán, Pomázon, Endrefalván.

1788-ban feleségül vette Darvas Mária, Nagyréthy Darvas Ferenc helytartótanácos és Wattay Krisztina leányát. A 15 évi házasságból, 9 gyermek született. Felesége korai halála – 1803-ban hunyt el Pesten – után elsősorban az irodalomnak és a tudománynak élt lapujtói birtokán. Erre Kazinczyval, Vitkovics Mihállyal és Fáy Andrással fenntartott barátsága is ösztönözte.

Mocsáry Antal Lapujtón (ma Karancslapujtó) élte életének joggal legfontosabbnak ítélt szakaszát. Magányosan, szinte teljesen elvonulva az akkor is zajosnak tartott világtól.

Az ősi kúriában élt és alkotott. A lapujtói Mocsáry-kastély talán legjelentősebb emlékeként tartható számon, hogy a kiváló nyelvújító és irodalmár, Kazinczy Ferenc egy teljes napot töltött benne, barátjának, Mocsáry Antalnak a vendégeként. Csak ők ketten tudhatták, miért nem többet.

A két neves férfiú folyamatosan levelezett egymással. „Érzésben és gondolkodásban velem rokon tiszteletes atyafi!” – így szólította egyik levelében Kazinczy Mocsáry Antalt. És talán nem tekinthető véletlennek, hogy Kazinczy 1831. augusztus 20-án keltezett utolsó levele, amit íróasztalán találtak közvetlenül elhalálózása után, Lapujtóra. Mocsáry Antalnak volt címezve.

Nem sokkal Kazinczy Ferenc halála után Mocsáry Antal is távozott az élők sorából. Az ősi kastély egyik földszinti szobájában hunyt el, s a lapujtói katolikus temetőben helyezték örök nyugalomra. A sírján álló márványkeresztre a következő szöveget vésték:

*Mellyel fájdalomban a hív élő meleg könnel fereszt
B. Mocsáry Antal hamvain állok jelül márvány kereszt.
Ne itt keressetek mond a nyugvó, legjobbjik részemet
Az égnek tündér csillaga felett találtok engemet.
Született 1757. meghalt Bozsárott 27. májusában 1832.*

Halálának oka és a körülmények ismeretlenek. 1831-ben kolerajárvány tört ki és pusztított a Felvidéken, amely számtalan áldozatot követelt, és érintette Lapujtót is. Arra azonban nem találtam bizonyítékot, adatot, sőt még utalást sem, hogy Mocsáry Antal e betegségben szenvedett és hunyt el.

Bozó Gyula

Emlékezzünk Prielle Kornélia színművészre

Prielle Kornélia színművésznő, a Nemzeti Színház első örökös tagja 1826-ban született Máramaroszigeten, és 1906-ban halt meg Budapesten. Sírja a Petőfi-emlékhelyek között is számontartott Szabad-szálláson a református temetőben van.

A magyar színjátszás hőskorában indult, már 15 évesen színpadra lépő színésznő egy 1846-os debreceni színielőadáson találkozott Petőfivel – el is énekelte neki egy megzenésített versét –, aki azonnal megkérte a kezét és feleségül akarta venni, de sem a református, sem a katolikus pap nem vállalta a gyors összeesküvést, így a házasságból nem lett semmi. Debrecen után Kolozsvár, Pozsony, Székesfehérvár, Nagyszombat és több erdélyi város, majd Eperjes, Kassa, Miskolc, Győr, Nagykanizsa, Pécs jelzik (a magyar vándorszínészet útjait) Prielle Kornélia fellépésének helyeit, miközben a Nemzeti Színház tagja lett élete végéig. Hat és fél évtizedes pályáján találkozott a magyar színjátszás úttörő egyéniségeivel: Dérynével és Kántornéval, majd a Nemzeti Színház nagyjaival: a két Egressyvel, Szentpétery